

Regional biblioteksplan 2021 – 2024 Region Västerbotten

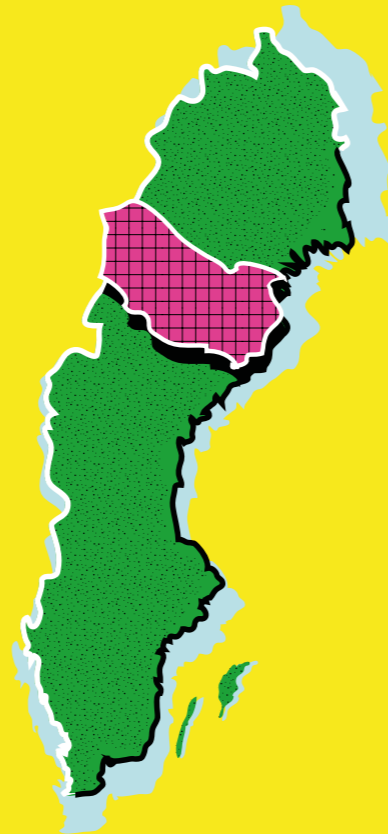

Regional biblioteksplan 2021 – 2024
Handläggare: Helena Björnwall Åström, regionbibliotekschef
Verksamhet: Regionbibliotek Västerbotten
Beslutat i regionfullmäktige: 2020-11-24

Diarienummer: RUN 80-2020

Regionbibliotek Västerbotten

Regionbibliotek Västerbotten har ett lagstadgat uppdrag att främja utveckling, kvalitet och samarbete mellan länets folkbibliotek. Arbetsfältet är Västerbottens samtliga 15 kommuner. Regionbiblioteket har även ansvar för länets tre sjukhusbibliotek, och denna plan utgör ett styrdokument för båda verksamheterna.

Innehåll

1. Inledning	5
2. Syfte	6
3. Målsättning: hållbarhet	7
4. Biblioteken i Västerbotten	9
4.1. Regional biblioteksverksamhet	11
4.2. Sjukhusbiblioteken	13
5. Utvecklingsområden Regional biblioteksverksamhet 2021 – 2024	15
5.1. Garanter för demokratin	15
5.2. Digitala och vitala	19
5.3. Vi lär tillsammans	21
5.4. Nationella minoriteter och urfolket samerna	23
5.5. Läsning för alla	25
5.6. Litteraturen – en konst för sig	27
5.7. Starkare skolbibliotek	28
6. Utvecklingsområden för sjukhusbiblioteken 2021 – 2024	29
6.1. Kultur och hälsa	29
6.2. Tillgänglighet och mångfald	29
7. Uppföljning	30
8. Bilaga: Bibliotekslagen 2013:801	32

1. Inledning

"2 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning."
(Bibliotekslagen 2013:801)

Bibliotekens verksamhet styrs av bibliotekslagen. I den slås fast att kommuner och regioner ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet (§ 17). Den regionala biblioteksplanen beskriver vad Regionbibliotek Västerbotten kommer att fokusera på de närmaste fyra åren, och är därutöver vägledande och stöttande för folkbiblioteken i framtagandet av kommunala biblioteksplaner. Biblioteksplaner - både på regional och kommunal nivå - ger också möjlighet till uppföljning och utveckling av verksamheten och utgör därigenom ett viktigt instrument för kvalitetssäkring.

Vid sidan av lagrummet pågår ett arbete med en svensk nationell biblioteksstrategi som väntas ha stor betydelse för alla biblioteksformer. Förslaget – som har titeln Demokratins skattkammare - har tagits fram av Kungliga biblioteket på uppdrag av regeringen med syfte att stärka och utveckla det svenska biblioteksväsendet.

Regionbibliotek Västerbotten ingår i kultursamverkansmodellen och har som lagstadgat uppdrag att bedriva regional biblioteksverksamhet vars syfte är att främja samarbete samt verksamhets- och kvalitetsutveckling för regionens folkbibliotek (§ 11). Regionbibliotek Västerbotten ansvarar även för länets tre sjukhusbibliotek.

Folkbiblioteken i Västerbotten såväl som det omgivande samhället står just nu inför både utmaningar och möjligheter; bevarandet av demokratin, klimat- och miljöfrågor, digitalisering och digital delaktighet, demografiska skillnader, ökad segregation och nya befolkningsgrupper. De utvecklingsområden som beskrivs i denna plan är alla kopplade till just dessa utmaningar och möjligheter och inom varje område anges vad Regionbibliotek Västerbotten särskilt kommer att verka för under de kommande fyra åren.

2. Syfte

Planens syfte är att synliggöra Regionbibliotek Västerbottens uppdrag, ansvarsområden och kompetens, samt att identifiera strategiska och prioriterade utvecklingsområden för den regionala biblioteksverksamheten och sjukhusbiblioteken.

Regional biblioteksplan för Västerbottens län 2021–2024 har utarbetats av Regionbibliotek Västerbotten i dialog och samverkan med länets folkbibliotek, och antogs av regionfullmäktige 2020-11-24. Regionbiblioteket är en del av Kultursamverksamheten inom Region Västerbotten och ingår i Kultursamverkansmodellen¹.

Den regionala biblioteksplanen kompletterar den regionala kulturplanen² och är framtagen parallellt med denna. Planen revideras vart fjärde år. Utöver den regionala biblioteksplanen tas en årlig verksamhetsplan fram, där utvärderingsbara mål formuleras och aktiviteter konkretiseras.

Den regionala biblioteksplanen är styrande för den egna verksamheten och för politiska beslut som rör biblioteksverksamhet på regional nivå. Den ska också utgöra ett stöd för prioritering och planering av utvecklingsinsatser tillsammans med länets folkbibliotek.

1. <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kultursamverkansmodellen/om-kultursamverkansmodellen/>

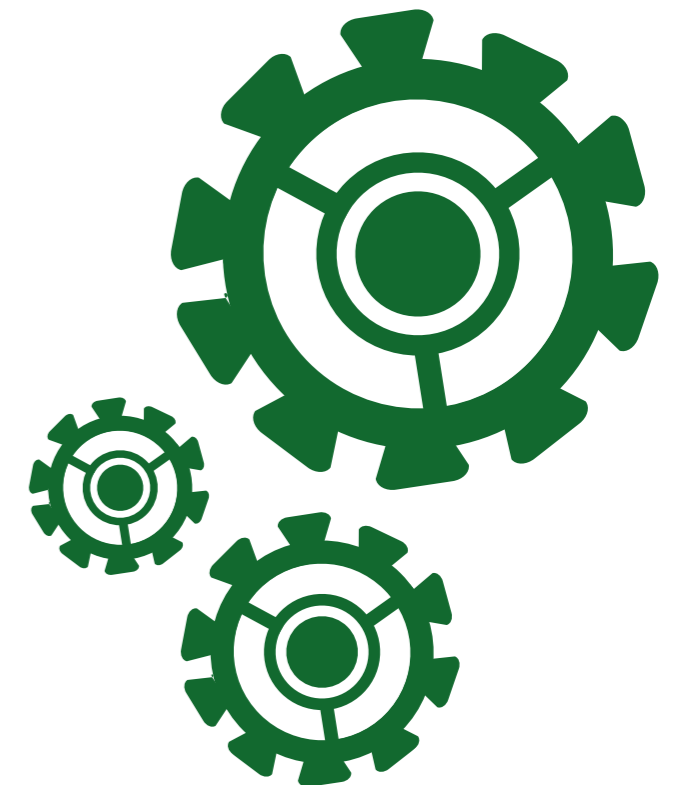
2. [https://www.regionvasterbotten.se/VLL/Filer/Kulturplan%20Region%20Västerbotten%202020-2023_webb%20\(1\).pdf](https://www.regionvasterbotten.se/VLL/Filer/Kulturplan%20Region%20Västerbotten%202020-2023_webb%20(1).pdf)

3. Målsättning: hållbarhet

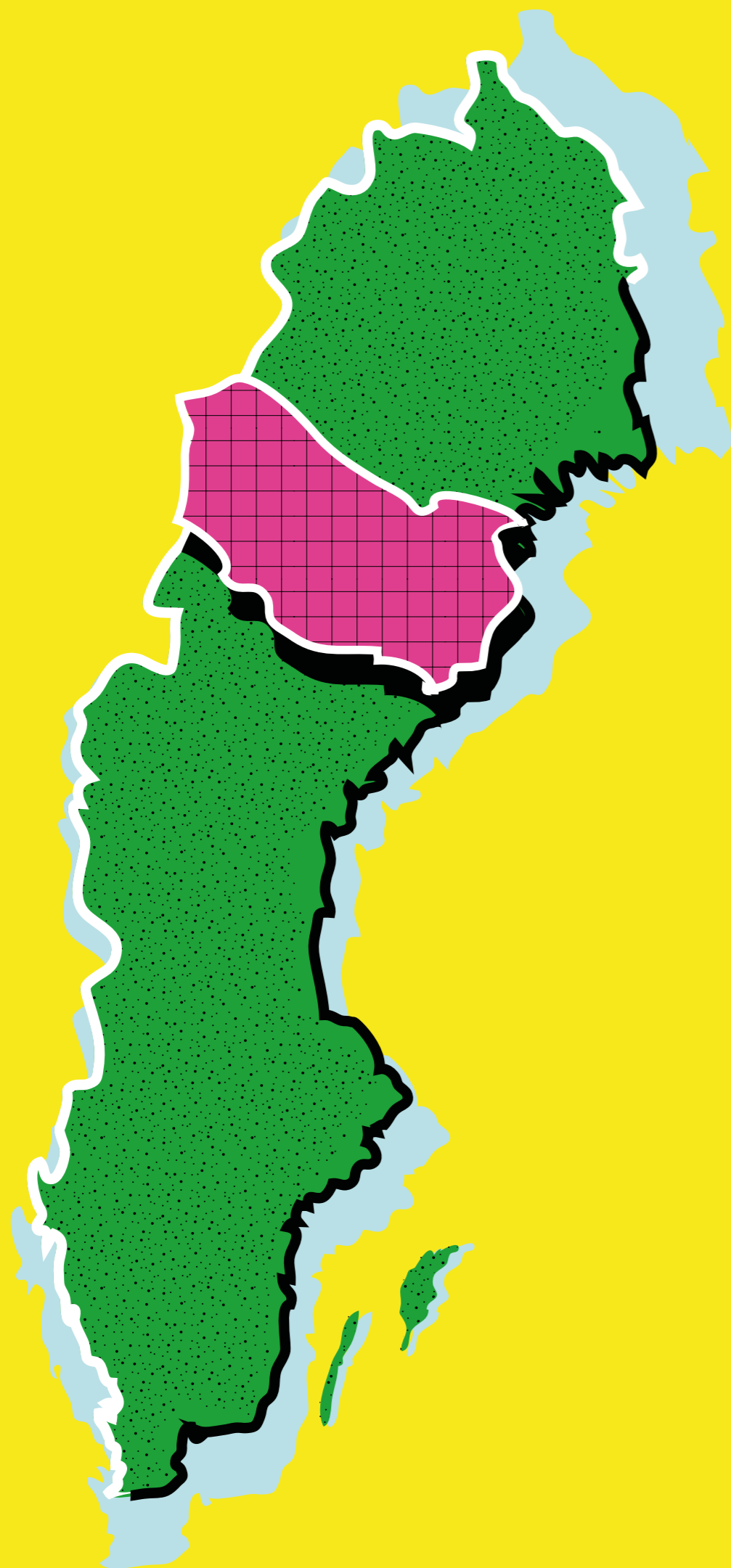
Regionbibliotek Västerbotten ingår både i ett regionalt och nationellt sammanhang men är också en del av den globala kontext som bibliotekssfären utgör. De 17 hållbara utvecklingsmå, globala målen, som sammanställts i Agenda 2030 är en utgångspunkt i Västerbottens nya regionala utvecklingsstrategi, och därav är den regionala biblioteksplanen också framtagen med hållbarhet i fokus.

The International Federation for Library Associations and Institutions (IFLA), det internationella organet för bibliotek, har tagit fram ett förslag på hur bibliotek kan bidra till att hållbarhetsmålen nås³. I Västerbotten behövs en gemensam diskussion om vilka hållbarhetsmål som är mest aktuella för Västerbottens folkbibliotek, och även om vilken roll biblioteken kommer att spela i den omställning som kommer att krävas för ett hållbart samhälle.

De utvecklingsområden som beskrivs i denna plan ska alla ha en prägel av långsiktighet. Samtliga mål kommer inte att vara uppnådda när planperioden är över; de kan ha ändrat riktning eller fokus, och nya ha tillkommit. Det kommer att kräva ett arbete som bygger på bredd och flexibilitet eftersom förutsättningarna kan växla snabbt i en föränderlig värld. Regionbiblioteket förespråkar transparens och delaktighet, ett prestigelöst förhållningssätt till lärande, och har en ambition att verka för att kunskap och goda idéer bärs vidare och sprids. I hållbarhetsperspektivet ingår även ett strukturerat och systematiskt kvalitetsarbete där utvärdering och analys ingår som viktiga verktyg. Målsättningen är att göra mer av det som är bra och att våga gallra både fysiskt och mentalt. Strävan är att fortsätta att vara modiga och prova nya saker, eftersom misslyckanden såväl som framgångar leder till ökad kunskap.

3. <https://www.ifla.org/libraries-development>

4. Biblioteken i Västerbotten

Västerbotten är landets till ytan näst största län och består av 15 kommuner av varierande storlek. Totalt bor det drygt 270 000 personer i Västerbotten, varav 75% i de två största kommunerna Umeå och Skellefteå. Sex av Sveriges minsta kommuner (sett till befolkningsstorlek) finns också här. De geografiska avstånden är stora.

I Västerbotten finns det drygt 40 kommunala folkbibliotek. I varje kommun finns ett huvudbibliotek och av dessa är flertalet integrerade folk- och skolbibliotek. När det gäller skolbiblioteken som lyder under både skollagen (2010: 800) och bibliotekslagen (2013:801) varierar organiseringen kring dessa. Förutom huvudbiblioteken förekommer filialbibliotek, närbibliotek och utlåningsstationer. Inom regionen finns också tre kommunala bok/biblioteksbussar. En utredning har under våren 2020 genomförts gällande hur en sydsamisk biblioteks-/kulturbuss skulle kunna samägas och drivas av inlandskommunerna.

Det finns två interkommunala bibliotekskluster; V8-biblioteken i Västerbottens inland (Dorotea, Lycksele, Malå, Norsjö, Sorsele, Storuman, Vilhelmina och Åsele) samt Umeåregionens bibliotekssamarbete (Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors, Umeå, Vindeln och Vännäs). Skellefteå utgör ett tredje område.

I tre av kommunerna finns sjukhusbibliotek; Umeå, Lycksele och Skellefteå. Det Medicinska biblioteket är integrerat i Lyckseles och Skellefteås sjukhusbibliotek men har Hälso- och sjukvårdsförvaltningen som huvudman. I Umeå är det Medicinska biblioteket fristående från sjukhusbiblioteket och har Umeå universitet som huvudman.

Förutom ovanstående finns en mängd övriga bibliotek i länet, t ex Umeå universitetsbibliotek och det kommundrivna högskolebiblioteket vid Campus Skellefteå (Campusbiblioteket), forskningsbibliotek av varierande storlek m fl. Därutöver är Sveriges depåbibliotek och länecentral placerat i Umeå.

4.1. Regional biblioteksverksamhet

"11 § Varje region och de kommuner som inte ingår i en region ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet."
(Bibliotekslagen 2019:961)

Regionbiblioteket verkar även för att stärka folkbiblioteken som nav i samhället kopplat till bildning, välfärd, kultur och demokrati. I detta ingår att i såväl kommunala, regionala som nationella sammanhang lyfta bibliotekens roll som resurs och samhällsbärande. Konkret kan det innebära att stötta biblioteken i deras kvalitetsarbete med analyser, utredningar och inte minst framtagande av kommunala biblioteksplaner.

Den regionala biblioteksverksamheten är en kompetens- och utvecklingsnod vars primära målgrupp utgörs av folkbiblioteken i Västerbotten. När möjlighet finns erbjuds även andra biblioteksverksamheter insatser. Regionbiblioteket arbetar aktivt med verksamhetsutveckling, digitalisering, läsfrämjande och litteraturfrämjande samt frågor som rör tillgänglighet och inkludering i samhället.

Regionbiblioteket främjar det litterära skapandet i nära samarbete med de författare och skribenter som finns i Västerbotten. I detta ligger ansvaret för det länsövergripande utvecklingsarbetet kring litteraturen som konstform. Det läsfrämjande arbetet handlar om läslust och språkutveckling, och i förlängningen om delaktighet i ett samhälle som till stora delar är textbaserat. Regionbibliotek Västerbotten bedriver omvärldsbevakning både nationellt och internationellt. Verksamheten ingår i nationella och regionala nätverk där exempelvis samarbeten med de övriga regionerna i norra Sverige är väl utvecklade.

Att initiera, äga och driva projekt är en viktig del av regionbibliotekets utvecklingsarbete. Projektformen är en metod där processledning och kvalitetssäkring används strategiskt. Regionbiblioteket fokuserar genomgående på aktuella områden som normkritik och tillgänglighet, innovationer och implementering, nya språkområden och kompetensutveckling – alltid förankrade i aktuell forskning. Den handledande rollen är också den processinriktad och syftar till att stimulera reflektion och lärande. Att aktivt söka ny kunskap och våga prova nya metoder och idéer är en del av den lärande organisation regionbiblioteket tillsammans med Västerbottens folkbibliotek utgör.

4.2. Sjukhusbiblioteken

Sjukhusbiblioteken i Lycksele, Skellefteå och Umeå bedriver en verksamhet som riktar sig till patienter, anhöriga och personal vid länets tre sjukhus. Sjukhusbibliotekens kultur och hälsa-verksamhet arbetar med alla konstarter och skapande verksamhet.

Sjukhusbiblioteken verkar för en hållbar utveckling genom att erbjuda gemensamma kulturella rum. Verksamheten bidrar till inkludering och motverkar utanförskap och ofrivillig ensamhet. Bibliotekens öppna rum stödjer mänskliga rättigheter, social sammanhållning och en god hälsa.

I Lycksele och Skellefteå ger sjukhusbiblioteken Region Västerbottens personal, anhöriga och patienter tillgång till medicinska e-böcker, e-tidskrifter, databaser och lokal bibliotekservice eftersom den medicinska biblioteksverksamheten här är en integrerad del av sjukhusbiblioteken. Vid Umeås sjukhusbibliotek (som heter Alva kultur) erbjuds allmänlitteratur och viss medicinsk facklitteratur anpassad för patienter och anhöriga. Det medicinska biblioteket har egna lokaler och har universitetet som huvudman.

Alva kultur är en kulturell mötesplats som inrymmer sjukhusbibliotek, ett konstgalleri samt ett forum för olika kulturarrangemang. Patienter, anhöriga och anställda inom Region Västerbotten ges här möjlighet till miljöombyte, rekreation och upplevelser. Alva kultur medverkar till att utveckla nätverk inom och mellan kultursektor och vårdsektor för att främja kulturell växtkraft, mångfald och ökad hälsa i Västerbottens län. Alva kultur samordnar, uppmuntrar till och arrangerar olika former av kulturupplevelser och aktiviteter vid de tre sjukhusbiblioteken.

Det är angeläget att belysa och främja en ökad kunskap inom området kultur och hälsa, den verksamhet som återfinns på allmänna sjukhusbibliotek, samt stärka strukturer för att uppnå utveckling inom området. Sjukhusbiblioteken är precis som folkbiblioteken arenor för kultur. Kulturen är till för sin egen skull och är inte nödvändigtvis ett mål eller instrument för något annat. Forskning visar dock på ett tydligt samband mellan kultur och hälsa och kulturens betydelse för hälsa ur ett fysiskt, socialt, intellektuellt och existentiellt perspektiv. Arbetet med kultur på bibliotek är insatser där konstnärliga uttryck - förutom att ge kulturella upplevelser - bidrar till att främja hälsa och uppfylla delar av folkhälsopolitiska mål. Genom konst och kultur skapas stimulerande miljöer som har betydelse för patienter och anhörigas välbefinnande.

"Sjukhusbiblioteken är precis som folkbiblioteken arenor för kultur."

5. Utvecklingsområden Regional biblioteksverksamhet

I Kulturplan Region Västerbotten 2020-2023 anges sex utvecklingsområden för regionbiblioteket, vilka här presenteras mer ingående samt med pågående eller planerade insatser. Ytterligare ett har tillkommit; Nationella minoriteter och urfolket samerna. De olika utvecklingsområdena utgör delar av en helhet och är i praktiken förutsättningar för varandra. Det första området; Garanter för demokratin, är grundläggande för de övriga och ska ses som övergripande för både den regionala biblioteksverksamheten och sjukhusbiblioteken.

5.1. Garanter för demokratin

Utvecklingsområde 1: Stärka biblioteken som demokratiska mötesplatser och aktiva noder i samhället

Biblioteken utgör en central arena för demokrati med uppdraget att tillhandahålla information och kunskap samt stimulera fri åsiktsbildning. Det krävs ett normkritiskt och inkluderande förhållningssätt för att lyfta underrepresenterade grupper och minoriteter.

Förutsättningarna för kommunernas folkbibliotek skiljer sig åt samtidigt som alla omfattas av samma lagrum. Samhällets mångfald ska återspeglas i biblioteksverksamheten. Biblioteksverksamheten organiseras olika i kommunerna där uppdrag och mandat för biblioteksverksamheten är differentierat. Behovet av en öppen och inkluderande arena för demokrati är en angelägenhet för hela samhället. Biblioteken tillhandahåller avgiftsfria lån av medier, vars bredd av ämnen och perspektiv ska stimulera fri åsiktsbildning. Regionbiblioteket verkar för fortsatt utveckling och fördjupning av denna arenas verksamhet och demokratiska möjlighet. Genom kontinuerliga fortbildningsinsatser kring bland annat yttrandefrihet, åsiktsfrihet och upphovsrätt stärks folkbibliotekspersonalen i Västerbotten i sitt arbete.

Flertalet av Västerbottens kommuner har stora geografiska verksamhetsområden, ett minskat befolkningsunderlag med en ökad andel äldre invånare samt huvudmän med begränsade resurser. Biblioteken är en viktig pusselbit i det livslånga lärandet och går hand i hand med utbildningssektorn. För distansstudier kan biblioteket vara den plats som avgör om det är möjligt att bo kvar i sin hemort under studieperioden. Nio av femton kommuner är samiska förvaltningskommuner och två av dessa är även finska förvaltningskommuner.

Tillgänglighet

Tillgänglighet är ett begrepp som innefattar många aspekter. Det kan handla om demografiska eller geografiska förutsättningar, tillgång till internet, digital kompetens eller fysisk tillgänglighet utifrån funktionsnedsättningar. Bibliotek är till för alla, något som också uttrycks i bibliotekslagen. De målgrupper som är särskilt prioriterade enligt lagen är personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter, personer med annat modersmål än svenska samt barn och unga. Regionbiblioteket utgår i sitt tillgänglighetsarbete främst från de sju diskrimineringsgrunderna. Dessa är kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder⁴. Klass, utbildningsnivå och flyktingstatus är exempel på andra faktorer som kan leda till diskriminering.

Genom att verka för en ökad inkludering och representation blir Västerbottens folkbibliotek mer tillgängliga. Det är viktigt att sträva efter att öka tillgängligheten utifrån så många perspektiv som möjligt. Med ett normkritiskt perspektiv synliggörs och förändras begränsande strukturer och normer. Ett intersektionellt perspektiv visar på hur olika maktordningar samspelar. Arbete med inkludering och normkritik innebär att synliggöra, problematisera och förändra maktstrukturer och ojämlikhet. Ett exempel på detta är den hbtq-diplomering som under 2020 genomförts för all folkbibliotekspersonal i länet. För många användare har möjligheten till meröppet förenklat och ökat tillgängligheten till biblioteket. Med meröppna bibliotek avses bibliotek som valt att göra sina lokaler och samlingar tillgängliga för användarna också utanför ordinarie öppettider. Med lättläst information och tydlig skyltning bemöts en viss grupp användare, med regnbågshyllor och äppelhyllor andra. Med rullstolsramper och hörslingor möter man vissa funktionsnedsättningar och med god framförhållning och bekant struktur andra.

"Genom att verka för en ökad inkludering och representation blir Västerbottens folkbibliotek mer tillgängliga."

4. <https://www.do.se/lag-och-ratt/diskrimineringslagen/>

Språklig mångfald

I Västerbotten talas många olika språk förutom svenska, en bild som ständigt förändras i takt med att vår befolkning blir alltmer heterogen språkmässigt. För en rik och mångsidig västerbottensk litteratur måste människor med olika bakgrunder, livssituationer, perspektiv och annat modersmål än svenska ges större möjlighet att gestalta sina berättelser och kunna dela med sig av dem. Alla har också rätt till läsning på sitt språk. Detta är inte minst viktigt ur en demokratisk synvinkel.

Ett fokusområde för att fortsätta vara en demokratisk arena är tillgång till information på olika språk. Både fysisk och digital media i folkbiblioteken bör spegla den språkbild som finns i närområdet och kommunen. Folkbiblioteken behöver också fortsatt prioritera kompetens inom fler språk, framförallt i kommuner med en stor andel nyanlända invånare.

Barn och unga

Fr o m 2020 är barnkonventionen lag i Sverige⁵, och för biblioteken blir det en angelägen uppgift att utveckla sitt arbete gentemot barn och unga. Enligt barnkonventionen inbegriper detta alla medborgare upp till 18 års ålder. Regionbibliotekets uppdrag blir att dels omvärldsbevaka för att se hur övriga regioner arbetar med detta, men även att aktivt stötta samt följa upp folkbibliotekens implementering av barnkonventionen. Detta lyfts också fram i Regionplanen för 2020-2023⁶, där vikten av att tillvarata barns perspektiv och synpunkter särskilt betonas:

"Barnkonventionen slår fast att barn ska respekteras och vara delaktiga i de beslut som rör dem. Det är viktigt att vi bygger upp en struktur för att inhämta barns och ungas synpunkter och säkerställer att det finns plats för dialog" (Regionplan 2020-2023, s.12).

Folkbibliotekens viktiga funktion för att säkerställa barnets rättigheter syns i en mängd artiklar i barnkonventionen. Många folkbibliotek har redan en väl utvecklad verksamhet för barn, både vad gäller tillgång till medier anpassade för barn och i hur folkbiblioteken inkluderar barn i programverksamhet, arrangemang och annan verksamhet.

De mest givna artiklarna för folkbiblioteken att ta fasta på i sitt uppdrag handlar om att barnet har rätt till yttrandefrihet. Det innebär att barnet har rätt att söka, ta emot och sprida information och tankar av alla slag. Det kan ske i tal eller skrift, tryckt eller digitalt, i konstnärlig form - eller genom något helt annat uttrycksmedel som barnet själv har rätt att välja. Barnets rätt till vila, fritid och lek likväl som att barnet har rätt att fritt vara en del av det kulturella och konstnärliga livet är något som folkbiblioteken länge redan verkat för.

5. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnkonventionen-som-svensk-lag/>
6. https://www.regionvasterbotten.se/VLL/Files/Regionplan-2021_ok_26juni_webb.pdf

Men barnet har också rätt till åsiktsfrihet och rätt att ta del av information i olika medier. Dessa medier ska passa för de mycket små barnen till de nästan vuxna. Folkbiblioteken ska också respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet, och de ska på ett sätt som passar målgruppen barn i alla åldrar berätta om dessa rättigheter.

Särskilda barngrupper kan ses som extra prioriterade för folkbiblioteken. De grupperna är dels barn med funktionsnedsättningar, som har rätt att få sina behov tillgodosedda. Det är också barn som tillhör etniska, religiösa eller språkliga minoriteter, eller barn som tillhör ett urfolk.

Allt arbete ska i folkbiblioteken inkludera barnen och vara till för barnens bästa, eftersom barnkonventionen är vägledande för all offentlig verksamhet. För att säkerställa att samtliga folkbibliotek och sjukhusbibliotek i Västerbotten har kunskap om och arbetar enligt den nya lagen behövs ett väl organiserat barnrättsarbete på såväl regional som kommunal nivå.

"Barnkonventionen slår fast att barn ska respekteras och vara delaktiga i de beslut som rör dem. Det är viktigt att vi bygger upp en struktur för att inhämta barns och ungas synpunkter och säkerställer att det finns plats för dialog." (Regionplan 2020-2023, s.12)

Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Framhålla bibliotekens demokratiska uppdrag och dess betydande roll som mötesplats i ett hållbart samhälle
- Kontinuerligt anordna fortbildning för folkbiblioteken om det demokratiska uppdragets möjligheter och utmaningar
- Bejaka mångfaldsperspektivet
- Öka tillgängligheten för särskilt utsatta grupper
- Aktivt arbeta för att barnkonventionen implementeras inom folk- och sjukhusbiblioteken

5.2. Digitala och vitala

Utvecklingsområde 2: Öka biblioteksverksamhetens digitala kompetens samt verka för en hållbar medie- och informationskunnighet (MIK)

Digitaliseringen av samhället innebär stora och ibland snabba förändringar som kräver samverkan och helhetsperspektiv för att bli en positiv kraft. Saknas de bitarna riskerar man ett digitalt utanförskap, framförallt bland befolkningsgrupper som redan är utsatta. Här påverkar också faktorer som var man bor, ålder, tekniskt kunnande och privatekonomi. Digital kompetens innebär, bland mycket annat, förmågan att använda informationsteknik och digital teknik. Medie- och informationskunnighet, MIK, är ett paraplybegrepp som innefattar de kunskaper som krävs för att hitta, undersöka, kritiskt värdera och skapa information i olika medier och sammanhang. Att inneha digital kompetens är därför viktigt för alla. Digital kompetens handlar också om att säkra medborgarens livskvalitet, påverkansmöjligheter och konkurrenskraft på arbetsmarknaden. Bibliotekens uppdrag är att tillgängliggöra och inkludera, så också inom digitaliseringen, då utanförskapet riskerar att bli sådant att individen inte längre kan fungera fullt ut i ett demokratiskt samhälle. Då den digitala kompetensen på folkbiblioteken utvecklas och stärks breddas möjligheterna för folkbiblioteken att utföra sitt uppdrag, i allt från kreativt skapande till att minska det digitala utanförskapet i samhället.

I Västerbotten finns många små kommuner inom en stor geografisk yta. Ofta innebär det stora avstånd och små bibliotek. Västerbotten är dock sedan länge på många sätt framgångsrikt inom digitalisering, kanske just med anledning av demografin. Det beror till stor del på gemensamma satsningar från Region Västerbotten, i samverkan med handlingskraftiga kommuner. För bibliotekens del är Västerbotten långt framme i digitaliseringen, mycket tack vare den nationella satsningen Digitalt först - användaren i fokus. Det är ett av regeringen beslutat kompetenslyft som drivs av Kungliga biblioteket mellan åren 2018-2020, och som handlat om att stärka medborgarnas digitala kompetens genom att öka folkbibliotekens digitala mognad.

"Då den digitala kompetensen på folkbiblioteken utvecklas och stärks breddas möjligheterna för folkbiblioteken att utföra sitt uppdrag, i allt från kreativt skapande till att minska det digitala utanförskapet i samhället."

Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Den digitala kompetensen på folkbiblioteken utvecklas och stärks
- Det digitala utanförskapet i samhället minskar

5.3. Vi lär tillsammans

Utvecklingsområde 3: Stötta och utveckla bibliotekens lärande organisation

För att fortsatt vara det nav i kunskapssamhället som biblioteken är idag behövs en bred, strategiskt riktad kompetensutveckling för bibliotekspersonal. Regionbibliotek Västerbotten lägger utifrån sitt demokratiuppdrag mycket fokus på detta och säkerställer därmed att biblioteken fortsätter vara en av samhällets viktigaste aktörer och allas angelägenhet.

Insatserna anpassas efter behov, situation och målgrupp. Därför arbetar regionbiblioteket med kompetensutveckling i många former och inom vitt skilda områden. Genom att prova, dela erfarenheter med kollegor och användare lär vi oss snabbare och mer effektivt. Regionbibliotek Västerbotten tillvaratar kraften i det kollegiala lärandet för att tillsammans med folkbiblioteken utvecklas som lärande organisation.

Regionbiblioteket kommer under planperioden att kartlägga, dokumentera, utvärdera, strukturera och strategiskt formulera de kompetensutvecklingsinsatser som görs och kommer göras för länets bibliotekspersonal. Målsättningen är att bibliotekspersonal i länets folkbibliotek ska erhålla kontinuerlig fortbildning för att därigenom bidra till samhällsutvecklingen i kommunen. Genom en tydlig fortbildningsplan från Regionbiblioteket kan en kommunal biblioteksanställning bli hållbar över tid. I en biblioteksorganisation där kollegorna är få är omvärldsbevakning, analysmöjligheter och resurser begränsade. Med regionbibliotekets övergripande perspektiv möjliggörs samordning och samverkan. Denna lärandeutveckling sker, bland annat, tillsammans med Umeå universitet.

I dagsläget består Regionbibliotek Västerbotten av två olika verksamheter; den regionala biblioteksverksamheten samt sjukhusbiblioteken (Kultur och hälsa). Dessa verksamheter skiljer sig åt i både uppdrag och struktur, men det finns också gemensamma nämnare. Det kan röra sig om korsbefruktningar som stärker regionbiblioteket som enhet, eller framhållandet av det som är vårt övergripande uppdrag; att vara garant för demokratin.

Ett första steg är att skapa en gemensam kunskapsbas kring områden där förutsättningar för samverkan finns, t ex inom kultur och hälsa, digitaliseringens möjligheter och medie- och informationskunnighet (MIK). Under planperioden kommer därför Regionbibliotek Västerbotten att undersöka möjligheterna för en ökad samverkan mellan de två verksamheterna, en förändring som också stöds av bibliotekslagens fokus på samarbete inom biblioteksväsendet för att användaren ska uppfatta biblioteket som en gemensam resurs.

Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- En samordnad kompetensutvecklingsplan för folkbiblioteksanställda tas fram
- Förstärka synen på lärande som en kollektiv process
- Öka samverkan mellan olika biblioteksverksamheter
- Fortsatt medvetandegöra vikten av en bred medie- och informationskunnighet i samhället

5.4. Nationella minoriteter och urfolket samerna

Utvecklingsområde 4: Verka för att synliggöra de nationella minoriteterna och urfolket samerna samt tillgängliggöra bibliotekens utbud för dessa grupper

Att tillhöra en nationell minoritet innebär stärkta rättigheter på flera områden enligt lag, t ex att offentlig verksamhet har ett särskilt ansvar för att skydda och värna språk och kultur för den aktuella minoriteten.

Sveriges fem erkända nationella minoriteter är judar, romer, sverigefinnar, tornedalingar och samer, som även är ett urfolk per definition. De erkända nationella minoritetsspråken är jiddisch, romska, finska, meänkieli samt samiska (varav finskan, meänkielin och samiskan sedan 2019 har förstärkt skydd). Region Västerbotten är förvaltningsområde för de sistnämnda språken. Det innebär att invånare som talar dessa språk har särskilda rättigheter, till exempel:

- Invånare har rätt att använda dessa språk vid skriftlig och muntlig kontakt med myndigheter och få ett muntligt svar på samma språk.
- Region Västerbotten ska sträva efter att kunna bemöta invånare med dessa språk⁷.

Litteratur på de nationella minoritetsspråken har en svag ställning nationellt med liten utgivning och få författare. Samverkan med de nationella minoritetsgrupperna och urfolket samer behöver utökas, så att deras språk, litteratur och författare stärks och utvecklas. Här är särskilt viktigt att uppmärksamma att det samiska språket inte är ett, utan innefattar åtminstone fem olika dialekter/variationer, vilket innebär en rikedom samtidigt som det kan vara en utmaning för biblioteken vad gäller utbud och inköp.

När det gäller det samiska perspektivet är det viktigt att belysa att samernas geografiska bosättningsområde, Sápmi, sträcker sig över både läns- och riksgränser, och att det därför är av stor vikt att ombesörja tillgänglighet och bibliotekssamverkan inom hela det gränsöverskridande område som Sápmi utgör.

"Att tillhöra en nationell minoritet innebär stärkta rättigheter på flera områden enligt lag, t ex att offentlig verksamhet har ett särskilt ansvar för att skydda och värna språk och kultur för den aktuella minoriteten."

Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Utveckla folkbiblioteken till mötesplatser för Västerbottens nationella minoritetsgrupper, i synnerhet samer och sverigefinnar
- Stärka folkbibliotekens samverkan med samiska och sverigefinska representanter och organisationer
- Ta fram kompetenshöjande insatser och konkret stödmaterial inom området
- Fortsatt samverka med andra regioner och aktörer kring nationella minoriteter och urfolket samerna

7. <https://www.regionvasterbotten.se/informationsmaterial-och-riktlinjer/nationella-minoriteter>

5.5. Läsning för alla

Utvecklingsområde 5: Tydliggöra läsandet som demokratisk kraft

Att kunna ta del av information och litteratur är grundläggande för lärande och delaktighet i ett demokratiskt samhälle. För att kunna göra det behöver varje individ ha tillgång till ett språk. Den språkutvecklande processen startar redan hos det lilla barnet, vars ordförråd ökar och utvecklas genom högläsning, samtal och berättande. Bibliotekens läsfrämjande uppdrag hänger samman med språkutveckling. Med särskilt fokus på de allra minsta barnen och deras familjer bedriver regionbiblioteket ett samarbete med andra läs- och språkfrämjare kring små barns språkutveckling.

Läsningen i sig har också ett eget värde. Den bidrar till personlig utveckling, konstnärliga upplevelser och bildning. Att arbeta läsfrämjande – och att verka för läslust – är därför en av bibliotekens viktigaste uppgifter, i synnerhet som både nationella och internationella rapporter visat att läsförmågan och läsförståelsen sjunker hos vissa befolkningsgrupper i samhället. Särskilt fokus måste därför riktas mot dessa grupper, men också inåt mot verksamheten för att förstå vad biblioteken behöver förändra för att läsning ska kännas relevant för alla i samhället.

Att följa forskning kopplat till samtliga målgruppers läsning är viktigt, då läsning bör kunna kopplas till alla slags medier. De nya medieformaten erbjuder många sätt att uppleva en bok, och allt fler tar till sig berättelser på andra sätt än genom läsning av en bok; exempelvis genom film, spel och på olika digitala plattformar. Litteraturen finns idag mer tillgänglig än tidigare, och därför behöver folkbibliotekens läsfrämjande arbete breddas. Att ta del av berättelser på flera sätt utforskar och stärker läsarens identitet, liksom när läsaren tar del av berättelser på sitt modersmål.

Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Lyfta fram aktuell forskning och metodutveckling för att stödja folkbibliotekens läsfrämjande arbete
- Värna det livslånga läsandet
- Arbeta för att realisera en regional läsluststrategi för alla slags läsare
- Folkbibliotekens personal stärks i sitt litteraturförmedlande uppdrag

5.6. Litteraturen – en konst för sig

Utvecklingsområde 6: Utveckla litteraturen som konstform

Västerbotten är präglad av en stolthet över och en medvetenhet om den starka och betydelsefulla litteratur som skapats i länet. Både etablerade författare och skribenter har således en rik litterär tradition att förhålla sig till och låta sig inspireras av. Regionbibliotek Västerbotten har ett uppdrag att tillse att skrivandet och författarskapet tas till vara som en resurs för arbetet på biblioteken och i skolorna. Det ska vara en möjlighet att ingå i litterära och andra konstnärliga sammanhang, samt få inspiration och bränsle till att hålla det konstnärliga utövandet levande.

Regionbibliotek Västerbotten vill verka för att fler ska vilja och få förutsättningar för att utveckla berättandet; sitt språk och sitt skrivande så att det kan leda till författarskap som i sin tur ges möjlighet att växa och utvecklas. Regionbiblioteket kommer genom breda samarbeten med t ex författarorganisationer, bibliotek och folkbildning att verka för fler kreativa mötesplatser för skrivare och författare, både etablerade och icke-etablerade; mötesplatser där också utövare av andra konstarter har en självklar plats. Lands- och glesbygdsperspektivet behöver särskilt beaktas så att hela länets litteraturutövare får likvärdiga förutsättningar.

Regionbiblioteket ska strategiskt verka för att regionens konstnärliga utövare inom litteraturområdet känner sig sedda, uppmärksammade, uppskattade och tagna i anspråk, och att de ges förutsättningar att utvecklas inom sin konstform. All litteratur, oavsett genre och målgrupp, behöver synliggöras och lyftas. Den litterära scenen på biblioteken behöver breddas för att göra plats för nya former av berättande och litterära utövare, inte minst inom de nyare formaten.

"Den litterära scenen på biblioteken behöver breddas för att göra plats för nya former av berättande och litterära utövare, inte minst inom de nyare formaten."

Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Lyfta fram litteraturen som konstform
- Synliggöra olika former av berättande
- Särskilt uppmärksamma och stötta barn och ungas skrivande
- Stärka nätverken för litterära utövare i Västerbotten

5.7. Starkare skolbibliotek

Utvecklingsområde 7: Undersöka möjligheten att tillsammans med kommunerna stärka skolbiblioteken

I skollagen (2010:800) finns fastslaget att elever i alla skolformer ska ha tillgång till skolbibliotek. Ansvar för detta ligger hos huvudmannen; kommunala och fristående, och rektor vid respektive skolenhet ansvarar för att leda och fördela arbetet samt särskilt verka för att utbildningen utvecklas. Sedan 2018 stärktes skrivningarna i skollagen gällande digital kompetens. Skolbibliotekens verksamhet ska liksom allt annat i skolan stötta och bidra till elevernas måluppfyllelse, i nära samverkan med pedagogerna. Rätt använt är skolbibliotek en integrerad del av skolans verksamhet med stora möjligheter att stärka elevernas utveckling inom språk, läsning, litteratur och digital kompetens. Ansvar för skolbiblioteket och dess verksamhet ligger inte på den enskilda bibliotekarien utan på huvudman och rektor.

Skolbiblioteken i Västerbotten behöver synliggöras och dess verksamhet behöver stärkas för att uppfylla skollagens krav. Många kommuner har redan stora utmaningar inom skolans område både gällande knappa ekonomiska resurser och svårigheter att rekrytera lärare och skolledare. Skolbiblioteken blir ofta lågt prioriterade och i den mån de finns har de inte alltid biblioteksutbildad personal. Regionbiblioteket vill hitta samarbetsformer med kommunerna som kan gynna skolbibliotekens verksamhet och i förlängningen bidra till en ökad måluppfyllelse för skolans elever.

"I skollagen (2010:800) finns fastslaget att elever i alla skolformer ska ha tillgång till skolbibliotek."

Regionbibliotek Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Skapa dialog mellan region och kommun gällande skolbibliotekens roll för måluppfyllelse
- Följa regeringens utredning för en mer likvärdig tillgång till skolbibliotek
- Inkludera barn och unga för att utgå ifrån målgruppens perspektiv

6. Utvecklingsområden sjukhusbiblioteken

6.1. Kultur och hälsa

Sjukhusbibliotekens arbete med kultur och hälsa är en tvärsektorieell verksamhet som inbegriper kultursektor, hälso- och sjukvården, folkhälsan och utbildningssektorn. Samverkan sker på bred basis med kulturaktörer, kulturinstitutioner, folkbildningen, grundskolan med flera. Även med sjukvården pågår flera interna samarbeten, exempelvis med avdelningar som lekterapi, sjukhusskolan, konstarkivet och olika nätverk. Ett brett samarbete innebär ett mångfasetterat kunskapsutbyte som främjar hållbarhet och tillgängliggör ett varierat kulturutbud med kvalitet och konstnärlig förnyelse. Programverksamheten som presenteras genom konstnärliga uttryck främjar en upplevd god hälsa, kreativitet och konstnärlig kvalitet. Deltagande i regionala och nationella nätverk bidrar till ett variationsrikt utbyte gällande såväl kompetensutveckling som samverkan. Avsikten är att främja allas rätt till kultur och nå ut till alla inom vården; patienter och anhöriga såväl som personal.

Sjukhusbiblioteken i Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Uppmärksamma barn och ungas rätt till kultur utifrån att barnkonventionen blivit lag
- Nå nya användare genom aktivt synliggörande av verksamheten

6.2. Tillgänglighet och mångfald

Till sjukhusbiblioteken i Västerbotten kommer besökare och låntagare från hela länet, men också från hela världen. Mångfalden rörande etnicitet, språk, ålder, kön och hälsa/funktionskapacitet är stor, vilket gör att bibliotekens utbud behöver spegla denna bredd. Bibliotekspersonalen behöver kontinuerlig fortbildning inom tillgänglighet och normkritik, då kunskapen inom dessa områden snabbt uppdateras. Ett särskilt fokus riktas också mot de nationella minoriteterna och i synnerhet den samiska befolkningen.

Sjukhusbiblioteken i Västerbotten kommer under planperioden 2021-2024 särskilt verka för att:

- Aktivt arbeta med normkritiskt tänkande och tillgänglighet
- Ge utrymme till och synliggöra litteratur, konst och kultur för, om och av nationella minoriteter och urfolket samerna

7. Uppföljning

Den regionala biblioteksplanen följs upp årligen och ska under 2024 revideras av Regionbibliotek Västerbotten på uppdrag av regionfullmäktige.

Konkreta målsättningar:

- Att bibliotekspersonal från alla länets kommuner tar del av de fortbildningsinsatser som regionbiblioteket erbjuder.
- Att folkbiblioteken använder sig av den regionala biblioteksplanen för att formulera strategiska mål i sina egna, kommunala biblioteksplaner.
- Att regionbiblioteket löpande arbetar med och utvärderar den regionala biblioteksplanen så att den blir ett aktivt verktyg i den lärande organisation som Regionbibliotek Västerbotten utgör.

8. Bilaga: Bibliotekslagen 2013:801

SFS nr: 2013:801

Departement/myndighet: Kulturdepartementet

Utfärdad: 2013-10-31

Ändrad: t.o.m. SFS 2019:961

Ändringsregister: SFSR (Regeringskansliet)

Källa: Fulltext (Regeringskansliet)

Tillämpningsområde

1 § I denna lag finns bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet. Det allmänna biblioteksväsendet består av all offentligt finansierad biblioteksverksamhet och utgörs av:

1. folkbibliotek,
2. skolbibliotek,
3. regional biblioteksverksamhet,
4. högskolebibliotek,
5. lånecentraler, och
6. övrig offentligt finansierad biblioteksverksamhet.

Ändamål

2 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Ansvarsfördelning

3 § Bibliotekshuvudmän är kommunerna, regionerna, staten och, i fråga om vissa skolor, enskilda.

1. För folkbibliotek ansvarar kommunerna.
2. För skolbibliotek ansvarar kommuner, regioner, staten eller enskilda huvudmän i enlighet med bestämmelserna i 2 kap. skollagen (2010:800).
3. För regional biblioteksverksamhet ansvarar regionerna och de kommuner som inte ingår i en region.
4. För högskolebibliotek vid universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434) ansvarar staten.
5. För lånecentraler ansvarar staten.
6. För övrig offentligt finansierad biblioteksverksamhet ansvarar den som enligt särskilda bestämmelser är huvudman för verksamheten.

Om ett kommunalt eller statligt bibliotek drivs av någon annan än huvudmannen ansvarar huvudmannen för att den som driver biblioteket följer bestämmelserna i denna lag. Lag (2019:961).

Prioriterade grupper

4 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.

5 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på

1. de nationella minoritetsspråken,
2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och
3. lättläst svenska.

Folkbibliotek

6 § Varje kommun ska ha folkbibliotek. Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov.

Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.

7 § Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur.

Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

8 § Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.

9 § På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur under en viss tid oavsett publiceringsform.

Första stycket hindrar inte att folkbiblioteken tar ut

1. ersättning för kostnader för porto, fotokopiering och andra liknande tjänster, och
2. avgift för de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

Skolbibliotek

10 § Enligt 2 kap. 36 § skollagen (2010:800) ska eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ha tillgång till skolbibliotek.

Regional biblioteksverksamhet

11 § Varje region och de kommuner som inte ingår i en region ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Lag (2019:961).

Högskolebibliotek

12 § Det ska finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434). Dessa bibliotek ska svara för biblioteksverksamhet inom de områden som anknuter till utbildning och forskning vid universitetet eller högskolan.

Lånecentraler

13 § För en kompletterande informations- och medieförsörjning ska det finnas en eller flera lånecentraler.

Samverkan

14 § I syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.

15 § Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska avgiftsfritt ställa litteratur ur de egna samlingarna till varandras förfogande.

Skyldigheten att avgiftsfritt ställa litteratur till förfogande gäller inte för folk- eller skolbibliotek.

16 § Bestämmelsen i 2 kap. 1 § kommunallagen (2017:725) om anknötning till kommunens område eller dess medlemmar hindrar inte att folk- eller skolbibliotek avgiftsfritt ställer litteratur till förfogande för ett bibliotek i det allmänna biblioteksväsendet som är beläget utanför kommungränsen. Lag (2017:768).

Biblioteksplaner

17 § Kommuner och regioner ska anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet. Lag (2019:961).

Uppföljning

18 § Den myndighet som regeringen bestämmer ska ha en nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet.

Myndigheten ska tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunerna följa upp hur de biblioteksplaner som antagits har utformats och hur de används.

Regional biblioteksplan 2021 – 2024

Handläggare: Helena Björnwall Åström, regionbibliotekschef, Regionbibliotek Västerbotten, Region Västerbotten

Illustrationer: Jessica Arevärn, Persikamy

Grafisk form: Helen Bäckman, Region Västerbotten

Tryck: Tryckeri City, Umeå 2020

Upplaga: 200 exemplar

